

วิจารณ์หนังสือ

เหตุเกิด พ.ศ. ๑ : วิเคราะห์กรณีปฐมสังคายนาและภิกษุณีสงฆ์

โดย เมตตานนุโท ภิกขุ

สุรพศ ทวีศักดิ์

เกริ่นนำ : การทำทนายการศึกษาพระพุทธศาสนากระแสหลัก วันหนึ่ง โดยบังเอิญผมได้พบหนังสือเรื่อง “เหตุเกิด พ.ศ.๑ (เล่ม ๒) : วิเคราะห์กรณีปฐมสังคายนาและภิกษุณีสงฆ์” ของ พระเมตตานนุโท ภิกขุ เป็นหนังสือที่อ่านแล้ววางไม่ลง

ท่านผู้เขียนนำเสนอวิธีใหม่ในการศึกษาพระไตรปิฎก โดยประยุกต์ใช้ฐานคิดแบบพุทธวิธีกับทฤษฎีทางวิทยาศาสตร์ คือ ทฤษฎีสัมพัทธภาพของไอน์สไตน์ และทฤษฎีคว้นดัม ในสาขาวิชาฟิสิกส์ของไฮเซนเบิร์ก อย่างลงตัว ซึ่งอาจถือเป็นวิธีการแสวงหาความจริงจากพระไตรปิฎก หรือวิธีศึกษาพระพุทธศาสนาแบบใหม่ ที่ต่างไปจากจารีตการศึกษาพระพุทธศาสนาในบ้านเรา

อาจารย์มารค ตามไท เขียนคำปรารภในหนังสือเล่มนี้ว่า “เป็นการแสวงหาความจริงของคน พ.ศ.๒๕๐” นั่นคือการแสวงหาความจริงด้วยท่าทีแบบเดียวกับพระพุทธเจ้าในช่วงที่สละราชสมบัติถึงช่วงตรัสรู้ อันเป็นท่าทีของการแสวงหาความจริงที่ให้เสรีภาพแก่ศักยภาพแห่งความรู้ได้เติบโตอย่างเต็มที่ โดยไม่ยอมให้อิทธิพลของความคิดความเชื่อหรือจารีตประเพณีทางสังคมมาเป็นอุปสรรคในการแสวงหาความจริง

การศึกษาพระพุทธศาสนากระแสหลักในบ้านเรามักเน้นการปลูกฝังศรัทธา ไม่ส่งเสริมการตั้งคำถาม การวิเคราะห์วิจารณ์ และการแสวงหาคำตอบที่ต่างออกไปจากตัวอักษร

ในตำราหรือความเชื่อที่ยึดถือสืบๆกันมา แต่สอนให้เชื่อตามๆกันไป คนที่มีความรู้คือคนที่จำตำราได้มากแต่ประยุกต์ใช้ไม่เป็น ผลก็คือแม้ชาวพุทธจะเชื่อว่าพุทธธรรมเป็น “อากาลิโก” แต่พุทธธรรมก็กลายเป็นของล้าสมัยในการรับรู้ของคนรุ่นใหม่ เพราะพุทธธรรมที่ถูกนำเสนอออกมาด้วยวิธีการศึกษาที่ล้าหลังไม่อาจนำมาใช้อธิบายปัญหาชีวิตและสังคมร่วมสมัยได้อย่างมีเหตุผลพอเพียง

ท่านผู้เขียนได้เสนอวิธีศึกษาพระพุทธศาสนาแบบใหม่ และเสนอคำตอบใหม่ที่ท้าทายต่อความเชื่อตามๆกันมาอย่างถึงราก ด้วยการตั้งคำถาม วิเคราะห์ วิจารณ์ อ้างอิงหลักฐานอย่างรัดกุมเป็นระบบ

คำตอบใหม่ในหนังสือเล่มดังกล่าวอาจทำให้เราท่านทั้งหลายต้องตกใจ เช่น สาเหตุที่แท้จริงของปฐมสังคายนาคือความต้องการการทำลายภิกษุณีสงฆ์ ๘ ไร่ ๓๓๓ ปี ไม่ใช่พุทธพจน์ คำพยากรณ์ว่าพระพุทธศาสนาจะมีอายุเพียง ๕๐๐ ปี ถ้าให้บวชภิกษุณีก็ไม่ใช่พุทธพจน์ ปรากฏหลักฐานว่าในสมัยพระพุทธเจ้าดำรงพระชนม์อยู่ภิกษุณีสอนภิกษุจนบรรลุอรหัตตผล การปรับอาบัติพระอานนท์ในคราวปฐมสังคายนาเป็นความพยายามทำลายความน่าเชื่อถือของพระอานนท์ในท่ามกลางสงฆ์ ปฐมสังคายนาเป็นจุดเริ่มของการแตกแยกทางความคิดในหมู่สงฆ์ เป็นการกีดกันการบวชภิกษุณี และมีผลต่อมาให้พระพุทธศาสนาสูญสิ้นไปจากอินเดียในที่สุด

ผู้เขียนหนังสือเล่มนี้คือ พระเมตตานันโท ภิกขุ ภูมวุฒิ วท.บ., พ.บ. (แพทยจุฬาฯ ๓๑), B.A., M.A.(Oxford), Th.M. (Harvard) และ Ph.D. (Hamburg) เรียกว่าจบจากมหาวิทยาลัยชั้นหนึ่งของประเทศและมหาวิทยาลัยที่ดีที่สุดในโลก มีความเชี่ยวชาญทั้งภาษาบาลี สันสกฤต และอังกฤษ จึงทำให้ท่านสามารถใช้หลักฐานอ้างอิงได้หลากหลายและครอบคลุม อุปสมบทเมื่อ พ.ศ.2525 เป็นผู้ร่วมออกไปก่อตั้ง วัดพระธรรมกาย แต่ภายหลังแยกตัวออกมาอยู่วัดราชโอรสาราม ปัจจุบันท่านมีตำแหน่งสำคัญคือ เป็นที่ปรึกษาพิเศษในกิจกรรมพระพุทธศาสนาในเลขานุการใหญ่องค์การสมัชชาศาสนาเพื่อสันติแห่งโลก (World Conference on Religion and Peace-WCRP) และเป็นผู้แทนหลักขององค์การ WCRP ประจำสำนักงานสหประชาชาติ ณ กรุงเทพฯ (ESCAP)

วิธีศึกษาพระไตรปิฎกแบบใหม่

หนังสือเรื่อง “เหตุเกิด พ.ศ.๑” เป็นการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลในพระไตรปิฎกด้วยการประยุกต์พุทธวิธีผสมกับวิธีการศึกษาแบบสมัยใหม่ แบ่งเป็น ๒ เล่ม เล่มแรกวิเคราะห์เหตุการณ์ปริณิพพานของพระพุทธเจ้าในมหาปริณิพพานสูตร เล่มที่ ๒ (ที่ผมเลือกหยิบมาวิจารณ์) เป็นการวิเคราะห์กรณีปฐมสังคายนาและภิกษุฉีสงฆ์

ท่านผู้เขียนได้เสนอวิธีศึกษาพระไตรปิฎกโดยใช้ฐานคิดจากพุทธวิธีและทฤษฎีทางวิทยาศาสตร์ ซึ่งอาจสรุปสาระสำคัญได้ดังนี้

ก. พุทธวิธีสืบค้นความจริงในพระไตรปิฎก

พระคุณเจ้าเสนอให้ใช้ฐานคิดจากหลักกาลามสูตร หลักอริยสัจ ๔ หลักมหาปเทศ ๔ และหลักการเพ่งโทษตนเอง

ฐานคิดจากหลักกาลามสูตรคือหลักการที่ว่า “อย่าเพิ่งเชื่ออะไรต่าง ๆ ง่าย ๆ โดยง่าย” ฐานคิดจากหลักอริยสัจ ๔ คือหลักการที่ว่า “ให้พิจารณาหาความจริงไปตามเหตุปัจจัย

และการสืบต่อของเหตุและผล” หลักมหาปเทศ ๔ คือ “หลักการแยกแยะประเภทที่เข้ากันได้และเข้ากันไม่ได้” และหลักเพ่งโทษตนเองก็คือหลักการที่ว่า “อย่าคิดว่าตนเองรู้ดีอยู่แล้ว”

เมื่อรวมฐานคิดเหล่านี้เข้าด้วยกัน เราจะได้หลักการกว้างๆว่า ในการแสวงหาความจริงเราต้องไม่เชื่ออะไรง่ายๆ ต้องตรวจสอบข้อมูลให้หลากหลายรอบด้านให้เห็นความเชื่อมโยงเป็นเหตุเป็นผลอย่างชัดเจน แยกแยะและจัดประเภทความสัมพันธ์ของข้อมูลต่างๆอย่างถูกต้อง และต้องระมัดระวังอย่าหลงตนเองว่าเป็นผู้รู้ดีอยู่แล้ว จนไม่เปิดใจรับรู้ข้อมูล/ความคิดเห็นที่แตกต่าง และไม่รีบด่วนสรุปว่าอะไรที่แตกต่างจากความเชื่อเดิมของตนเองเป็นสิ่งที่ผิดไปเสียหมด มิเช่นนั้นแล้วจะเป็นการปิดกั้นการเรียนรู้และความก้าวหน้าทางปัญญา

ข. ศึกษาพระไตรปิฎกด้วยทฤษฎีทางวิทยาศาสตร์

-อ่านพระไตรปิฎกด้วย “หลักสัมพัทธภาพ” ซึ่งเป็นการประยุกต์ฐานคิดจากทฤษฎีของไอน์สไตน์ที่เสนอว่า การรับรู้ของมนุษย์มีลักษณะสัมพัทธ์ระหว่างตัวผู้สังเกตกับสิ่งที่ถูกสังเกตซึ่งขึ้นอยู่กับตำแหน่งในสถานที่และเวลา (space and time) เช่น การที่เรามองเห็นดวงดาวบนท้องฟ้า ตำแหน่งของดวงดาวที่เราสังเกตเห็นอาจไม่ใช่ตำแหน่งที่แท้จริงของดวงดาวนั้น เพราะดวงดาวนั้นอาจจะอยู่ห่างไกลจากเราหลายล้านปีแสง ปัจจุบันของดวงดาวที่เราเฝ้ามองอยู่แท้จริงแล้วก็คืออดีตของดวงดาวนั้นนั่นเอง

การทำความเข้าใจพระไตรปิฎกก็เหมือนกับการทำความเข้าใจดวงดาวในท้องฟ้า คือเราต้องเข้าใจสิ่งที่ปรากฏในคัมภีร์สัมพัทธ์ไปกับเวลาและสถานที่ หรือพูดโดยรวมก็คือปัจจัยทางวัฒนธรรมที่เป็นสภาวะแวดล้อมของผู้เขียน ผู้บันทึก หรือบัญญัติคัมภีร์เหล่านั้นขึ้นมาด้วย

นั่นคือเราไม่อาจเข้าใจเรื่องราวในคัมภีร์เพียงแค่การตีความหมายตามตัวอักษรเท่านั้น แต่ต้องดูบริบทหรือปัจจัยแวดล้อมของการบัญญัติข้อความในคัมภีร์นั้นๆด้วย ในขณะที่เดียวกันก็ต้องคำนึงถึงข้อจำกัดของตัวเราเองที่อยู่คนละสถานที่และเวลา อีกทั้งอยู่คนละสภาวะแวดล้อมกับเรื่องราวที่ปรากฏในคัมภีร์

ท่านผู้เขียนให้ข้อสังเกตว่า

“แนวความคิดสัมพัทธภาพมีความสำคัญในการศึกษาพระไตรปิฎก เพราะทำให้เราเห็นตำแหน่งของตัวเราชัดเจนขึ้น ว่าอยู่ในกาลเทศะใดในฐานะผู้สังเกตการณ์ ซึ่งนอกจากเวลาและสถานที่ที่แตกต่างกันแล้วยังมีปัจจัยที่ผู้สังเกตใช้ในการเฝ้ามองปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในอดีตนั่นคือคัมภีร์ที่ใช้ศึกษา ผู้สังเกตนั้นต้องมองตามความเป็นจริงว่าข้อมูลที่เราใช้ในการประเมินนั้นมาจากแหล่งข้อมูลใด ปัจจัยใดเป็นปัจจัยหลักในการประเมินปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นนั้นๆ...เช่นเมื่อเราอ่านพบข้อความในพระสูตรหนึ่งว่า “ลูกก่อนภิกษุทั้งหลาย” เรา (ในฐานะผู้สังเกตจากคำบอกเล่า) สามารถกล่าวได้อย่างมากเพียงว่า “พระสูตรข้อนี้เขียนบอกว่าพระพุทธเจ้าตรัสว่า ลูกก่อนภิกษุทั้งหลาย” เป็นต้น”

ประเด็นก็คือเราไม่อาจด่วนสรุปได้ง่ายๆว่า ข้อความในพระสูตรเป็นคำพูดของพระพุทธเจ้าจริงๆ เมื่อสองพันกว่าปีที่แล้ว เพราะเราในฐานะผู้สังเกตไม่ได้อยู่ในเหตุการณ์นั้น ณ กรอบเวลานั้น ดังนั้นการที่จะยอมรับหรือปฏิเสธว่าข้อความในพระสูตรเป็นหรือไม่เป็นพุทธพจน์จึงต้องตรวจสอบหลักฐานแวดล้อมให้ดีที่สุดเท่าที่จะทำได้

-การวิเคราะห์พระไตรปิฎกด้วยหลักความไม่แน่นอน ซึ่งเป็นการประยุกต์ฐานคิดจากทฤษฎีควันตัม ของ แวร์เนอร์ ไฮเซนเบิร์ก ที่กล่าวถึงความไม่แน่นอนในการวัดหาตำแหน่งของอิเล็กตรอนเดี่ยวๆ เพราะบางครั้งอิเล็กตรอนก็แสดงตัวเป็นอนุภาค บางครั้งก็แสดงตัวเป็นคลื่น ทำให้ไม่

สามารถระบุตำแหน่ง ความเร็ว และสถานะภาพของอิเล็กตรอนนั้นในคราวเดียวพร้อมกันได้

ท่านผู้เขียนเสนอว่า ความพยายามของนักประวัติศาสตร์ในการค้นหาความจริงจากคัมภีร์โบราณนั้น ไม่ต่างอะไรจากการพยายามค้นหาโมเมนตัมและตำแหน่งที่แน่นอนของอิเล็กตรอน นั่นคือ

“ขณะที่คัมภีร์นั้นมีความสัมพันธ์แนบแน่นกับบุคคลและเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นพร้อมกัน โดยหลักการในเชิงปฏิบัติแล้วจึงเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ในการที่จะแยกแยะว่าตัวบุคคลที่ถูกกล่าวถึงในคัมภีร์โบราณนั้นเป็นผู้กระทำกิจกรรมหรือกล่าววาพานั้นๆ ตามคัมภีร์กล่าวไว้จริง...เนื่องจากทัศนะของผู้ศึกษาย่อมกระทบต่อสิ่งที่ตนศึกษาอยู่จนไม่ทำให้สามารถเข้าถึงเหตุการณ์ที่แท้จริงที่เกิดขึ้นได้...”

พูดง่ายๆก็คือเราไม่สามารถสรุปได้ว่าข้อความที่เราอ่านพบในคัมภีร์ นั้นรายงานเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจริงร้อยเปอร์เซ็นต์ เพราะเราไม่อาจเข้าถึงความสัมพันธ์ระหว่างข้อความในคัมภีร์กับเหตุการณ์ที่ข้อความในคัมภีร์นั้นระบุถึงสิ่งที่เราทำได้คือคาดคะเนความน่าจะเป็นโดยอาศัยหลักฐานประกอบที่จะนำไปสู่ข้อสรุปที่เราเข้าใจว่าน่าเชื่อมากที่สุด แต่ก็ต้องตระหนักในความไม่แน่นอนเสมอว่าที่ว่่าน่าเชื่อมากที่สุดก็อาจผิดพลาดได้เช่นกัน

จากวิธีศึกษาพระไตรปิฎกด้วยการประยุกต์ใช้พุทธวิธี และทฤษฎีวิทยาศาสตร์ที่ท่านผู้เขียนเสนอ สรุปได้ว่า เราไม่อาจเข้าใจสาระ เรื่องราว และเหตุการณ์ต่างๆที่บันทึกไว้ในพระไตรปิฎกโดยเป็นอิสระจากการตีความของเรา แต่ในการตีความเราก็ไม่อาจแน่ใจได้ว่าจะตรงกับความเป็นจริงร้อยเปอร์เซ็นต์ เพราะเราไม่มีทางแน่ใจได้ว่าข้อความที่บันทึกในพระไตรปิฎกนั้นระบุถึงเรื่องราว บุคคล เหตุการณ์ สถานที่ เวลาตามที่เป็นอย่างจริงทั้งหมดหรือไม่ มีการแต่งเสริม

มากนักขนาดไหน สิ่งที่เราทำได้เพียงแต่ตรวจสอบหลักฐานเพื่อสนับสนุนสมมติฐานที่เป็นไปได้เท่านั้นเอง

ดังนั้น การศึกษาพระไตรปิฎกจึงอาจได้ข้อสมมติฐานและข้อสรุปที่แตกต่างกันได้ แต่ข้อสรุปจากวิธีการศึกษาที่รอบคอบที่สุด และมีหลักฐานที่น่าเชื่อถือที่สุดย่อมเป็นข้อสรุปที่ดีกว่า แต่ข้อสรุปที่ดีกว่าไม่ได้หมายความว่าต้องเป็นข้อสรุปที่จริงที่สุดเพียงข้อสรุปเดียว เราจึงควรเปิดใจกว้างกับข้อสรุปใหม่ๆ ที่ให้ภาพความจริงบางแง่บางด้านที่อาจต่างไปจากความเชื่อเดิมที่เรามีอยู่

ด้วยหลักการแสวงหาความจริงดังกล่าวนี้ จึงอาจเป็นไปได้ที่เราอาจค้นพบความจริงที่ซ่อนอยู่ในพระไตรปิฎก ซึ่งอาจจะเป็นความจริงที่มีคุณค่าต่อการสร้างสรรค์ชีวิตและสังคมที่ดีขึ้นเรื่อยๆ

สาเหตุที่แท้จริงของปฐมสังคายนาคือการกำจัดภิกษุณีสงฆ์

ชาวพุทธฝ่ายเถรวาทเชื่อกันมาตลอดว่า การสังคายนาครั้งที่ ๑ เกิดขึ้นหลังพุทธปรินิพพานแล้ว ๓ เดือน ที่ถ้ำสัตตบรรณคูหา กรุงราชคฤห์ เมืองหลวงของแคว้นมคธ มีพระเจ้าอชาตศัตรูเป็นองค์อุปถัมภ์ พระมหากัสสปะเป็นประธานและเป็นองค์ปรุณา พระอุบาลีเป็นองค์วิสันนาพระวินัย พระอานนทวิสันนาพระสูตร โดยมีพระภิกษุอรหันต์ ๕๐๐ รูป เป็นผู้รับรอง ใช้เวลา ๓ เดือนจึงสังคายนาแล้วเสร็จ

สาเหตุของการทำสังคายนา เกิดจากการที่พระมหากัสสปะอ้างถึงคำพูดของภิกษุผู้บวชเมื่อแก่นามว่าสุภททะ ที่กล่าวกับเพื่อนสหายธรรมมิกที่กำลังร้องไห้คร่ำครวญเพราะทราบข่าวการปรินิพพานของพระพุทธเจ้าว่า

“พอเถิดท่านทั้งหลาย อย่าโศกเศร้ารำไรไปเลย พวกเราหันไปคิดแล้วจากพระมหาสมณะนั้น ด้วยว่าเราถูกเบียดเบียนว่าสิ่งนี้ควรแก่พวกเธอ สิ่งนี้ไม่ควรแก่พวกเธอ ก็บัด

นี้พวกเราปรารถนาจะทำสิ่งใดก็ทำสิ่งนั้นได้ ไม่ปรารถนาจะทำสิ่งใดก็ไม่ทำสิ่งนั้น”

(วิ.7/614/302)

ท่านผู้เขียนตั้งข้อสังเกตว่า ในพระวินัยปิฎกที่ว่าด้วยเรื่องปฐมสังคายนา(วิ.7/614-628/302-316) ไม่ได้มีข้อความใดที่ระบุว่าพระเจ้าอชาตศัตรูอุปถัมภ์การสังคายนา แต่มีรายละเอียดเพียงว่าพระมหากัสสปะคัดเลือกพระภิกษุอรหันต์ ๔๕๕ รูป และพระสงฆ์เหล่านั้นเสนอให้คัดเลือกพระอานนทที่เข้าร่วมด้วยในฐานะที่ท่านเป็นพุทธอุปัฏฐากผู้ทรงจำคำสอนของพระพุทธองค์ไว้มากที่สุด จึงเป็นอันว่าพระสงฆ์ร่วมทำสังคายนาทั้งหมดมี ๕๐๐ รูป เป็นกิจการภายในที่พระสงฆ์ทำกันเอง โดยพระอรหันต์ ๕๐๐ รูปจำพรรษาในกรุงราชคฤห์ ใช้เวลาซ่อมแซมเสนาสนะ ๑ เดือน และทำการสังคายนา ๒ เดือน รวมเป็น ๓ เดือน

การที่พระเถระ ๕๐๐ รูปทำสังคายนาเป็นการภายในกันเอง พระคุณเจ้าตั้งข้อสังเกตว่าเป็นการปฏิบัติที่ไม่เป็นไปตามคำแนะนำของพระพุทธเจ้าที่เคยทรงแนะนำไว้ว่าการสังคายนาควรกระทำด้วยความพร้อมเพรียงของพุทธบริษัท ๔ คือภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา (ที.ปา.11/108/138)

ที่สำคัญคำพูดของพระสุภททะ น่าจะเป็นเพียงข้ออ้างที่ไม่ใช่เหตุผลที่แท้จริงของการสังคายนา (ข้อสังเกตคือไม่มีการกล่าวโทษพระสุภททะ แต่กลับเอาจริงเอจังกับการปรับโทษพระอานนทผู้ซึ่งเป็นที่เคารพของเหล่าภิกษุณี) แต่เหตุผลที่แท้จริงของการสังคายนาคือการกำจัดภิกษุณีสงฆ์ ช่วงเวลาแห่งปฐมสังคายนาภิกษุณีหมดไปแล้วจริงหรือ

ชาวพุทธฝ่ายเถรวาทในบ้านเราเชื่อกันว่า ภิกษุณีหมดไปแล้วก่อนสมัยที่พระพุทธเจ้าปรินิพพาน เพราะคัมภีร์ที่ว่าด้วยเรื่องการปรินิพพานของพระพุทธเจ้าไม่ปรากฏว่ามีภิกษุณีมาถวายบังคมพระพุทธสรีระและถวายพระเพลิง

ผมอยากลองตั้งคำถามง่ายๆกับคนที่เชื่อเช่นนั้นว่า จะเป็นไปได้อย่างไรที่ภิกษุณีสงฆ์จะสูญสิ้นไปก่อนพุทธปรินิพพาน เพราะข้อมูลในพระไตรปิฎกยืนยันว่ามีภิกษุณีมากกว่าร้อยรูปที่บรรลุอรหัตผล (ม.ม.13/255/195) และที่เป็นเลิศด้านต่างๆก็หลายรูป ภิกษุณีเหล่านั้นจะไม่มีใครอายุยืนเท่าพระพุทธเจ้าหรือมากกว่าเลยหรือ และก็คงมีภิกษุณีอรหัตต์หลายรูปที่อายุน้อยกว่าพระพุทธเจ้า ท่านเหล่านั้นจะละสังขารไปก่อนการปรินิพพานของพระพุทธเจ้ากันหมดหรืออย่างไร? ทำไมท่านจึงนึกกันมีอายุสั้นกว่าพระพุทธเจ้ากันเสียหมด?

แต่ถ้าภิกษุณีสงฆ์ยังมีอยู่ ทำไมพระไตรปิฎกส่วนที่ว่าด้วยเรื่องการปรินิพพานของพระพุทธเจ้าและการปฐมสังคายนาจึงไม่มีการกล่าวถึงภิกษุณีสงฆ์ หรือไม่มีการเชิญภิกษุณีอรหัตต์เข้าร่วมสังคายนาด้วย คำตอบน่าจะอยู่ที่ว่าใครหรือกลุ่มใดคือผู้ที่มีอิทธิพลกำหนดประวัติศาสตร์ ณ เวลานั้น และผู้มีอำนาจกำหนดประวัติศาสตร์นั้นมีจุดประสงค์อย่างไร

จากการตรวจสอบข้อมูลในพระไตรปิฎก ท่านผู้เขียนระบุว่า พระมหากัสสปะผู้เป็นประธานสงฆ์ในการทำสังคายนา ไม่เคยสนทนากับภิกษุณีเลยแม้แต่ครั้งเดียว แม้แต่จะดำหนิภิกษุณีก็ดำหนิผ่านพระอานนท์ การตรวจสอบในเถรีคาถาไม่มีภิกษุณีท่านใดเอ่ยถึงพระมหากัสสปะ มีเพียงภัททกาปิลาณีเถรีที่เป็นอดีตภรรยาของท่านกล่าวถึงท่านในเชิงยกย่องว่าพระมหากัสสปะเป็น“พุทธทายาท” (ข.26/438/394) อย่างไรก็ตาม มีหลักฐานยืนยันว่า ช่วงเวลาหลังพุทธปรินิพพานจนถึงหลังปฐมสังคายนาในระยะแรกๆ ภิกษุณียังคงมีอยู่ ขอให้สังเกตข้อความต่อไปนี้

พระอานนท์: ข้าแต่ท่านผู้เจริญ บนศีรษะของกระผม ผมหงอกแล้วมิใช่หรือ ถึงอย่างนั้นกระผมก็ยังไม่พ้นจากท่านพระมหากัสสปะว่าเป็นเด็กฯ

พระมหากัสสปะ: ก็เป็นจริงอย่างนั้น อาวุโสอานนท์ เธอยังไปเที่ยวกับภิกษุใหม่ๆเหล่านี้ ผู้ไม่คุ้มครองทวารในอินทรีทั้งหลาย ไม่รู้จักประมาณในโภชนะ ไม่ประกอบความเพียร เธอมีแว่จากริกไปเบียดเบียนตระกูล อาวุโสอานนท์บริษัทของเธอย่อมลุ่มหลดไป สัทธิวิหาริกของเธอซึ่งโดยมากเป็นผู้ใหม่ ย่อมแตกกระจายไป เธอนี้ยังเป็นเด็ก ไม่รู้จักประมาณฯ

(ส.นิ.16/521/242)

ท่านผู้เขียนตั้งข้อสังเกตว่าบทสนทนาของพระเถระทั้งสองค่อนข้างจริงจัง ไม่ใช่การพูดหยอกล้อของคนคุ้นเคยกัน เหมือนกับว่าพระมหากัสสปะแสดงบทบาทของผู้ปกครองสงฆ์(ภายหลังพุทธปรินิพพาน)ที่เรียกพระภิกษุผู้อยู่ได้ปกครองมาว่ากล่าวตักเตือน คำดำหนิพระอานนท์ว่า “เธอยังเป็นเด็ก (กุมาร) ไม่รู้จักประมาณ” เป็นคำดำหนิที่แรงมาก หากมานึกว่าพระอานนท์ก็เป็นพระอรหัตต์รูปหนึ่งและเป็นพระเถระมีพรรษาไม่ต่ำกว่า ๒๕ พรรษา เพราะช่วงจังหวะของเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นนี้ เกิดขึ้นภายหลังพุทธปรินิพพาน เนื่องจากในพระสูตรนี้พระอานนท์กล่าวถึงตนเองว่า เป็นผู้ติดตามพระพุทธเจ้าประคองเงาตามตัวอยู่ถึง ๒๕ ปี เมื่อพระมหากัสสปะกล่าวดำหนิพระอานนท์เช่นนั้น จึงเกิดเหตุการณ์สืบเนื่องตามมาดังหลักฐาน

(๕๒๒) ภิกษุณีอุลลันทาได้ขึ้นแล้วคิดว่า ทราบว่า พระผู้เป็นเจ้าอานนท์ ผู้เป็นมุณีเปรี๊ยะปราชญ์ ถูกพระผู้เป็นเจ้ามหากัสสปะรุกรานด้วยวาตะว่าเป็นเด็ก ไม่พอใจ จึงเปล่งวาจาแสดงความไม่พอใจว่า “อะไรเล่าพระผู้เป็นเจ้ามหากัสสปะ ผู้เคยเป็นอัญญเดียริยจึงสำคัญพระผู้เป็นเจ้าอานนท์ผู้เป็นมุณีเปรี๊ยะปราชญ์ว่าคนควรรุกรานด้วยวาตะว่าเป็นเด็ก”

(ส.นิ.16/522/242)

จะเห็นได้ว่าเหตุการณ์นี้เกิดหลังพุทธปรินิพพานหรือหลังปฐมสังคายนา ดังนั้น ความเชื่อที่ว่าภิกษุณีหมดไปก่อนพระพุทธเจ้าปรินิพพานนั้นจึงไม่ถูกต้อง

กรรมไมใช่พุทธพจน์

รายละเอียดของกรรม ๘ ประการมีดังนี้

๑. ภิกษุณีอุปสมบทแล้ว ๑๐๐ ปี ต้องกราบไหว้ ลูกรับ ทำ อัญชลีกรรม แก่ภิกษุที่อุปสมบทในวันนั้น (สำหรับภิกษุกราบไหว้กันตามอายุพรรษา)

๒. ภิกษุณีไม่พึงอยู่จำพรรษาในอาวาสที่ไม่มีภิกษุ (ภิกษุสามารถจำพรรษาได้ตามลำพัง)

๓. ภิกษุณีต้องหวังธรรม ๒ ประการคือ ถามอุโบสถ ๑ เข้าไปฟังคำสั่งสอน ๑ จากภิกษุสงฆ์ทุกกึ่งเดือน (ไม่มีกำหนดให้ภิกษุเข้าไปฟังคำสั่งสอนจากผู้ใด)

๔. ภิกษุณีอยู่จำพรรษาแล้ว ต้องปวารณาในสงฆ์ ๒ ฝ่าย โดยสถานทั้ง ๓ คือ โดยได้เห็น โดยได้ยิน หรือโดยรังเกียจ (ภิกษุปวารณาเฉพาะต่อภิกษุสงฆ์เท่านั้น)

๕. ภิกษุณีต้องกรรมที่หนักแล้วต้องประพฤติกุณมานัต (๑๕ ชาติ) ในสงฆ์ ๒ ฝ่าย (ภิกษุที่ตองกรรมหนักประพฤติกุณมานัตเพียง ๖ ชาติและในภิกษุสงฆ์ฝ่ายเดียว)

๖. ภิกษุณีต้องแสวงหาอุปสัมปทาในสงฆ์ ๒ ฝ่าย เพื่อศึกษาจากผู้มีสิกขาอันศึกษาแล้วในธรรม ๖ ประการครบ ๒ ปีแล้ว (ภิกษุสามารถบวชได้โดยไม่จำกัดเวลา)

๗. ภิกษุณีไม่พึงคำ บริภาษภิกษุ โดยปริยายอย่างใดอย่างหนึ่ง (ไม่มีข้อห้ามไม่ให้ภิกษุบริภาษภิกษุณี)

๘. ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป ปิดทางไม่ให้ภิกษุณีสอนภิกษุ เปิดทางให้ภิกษุทั้งหลายสอนภิกษุณี (ไม่มีข้อห้ามนี้สำหรับภิกษุ)

กรรม ๘ ประการนี้เป็นเงื่อนไขประกอบการอนุญาตให้บวชภิกษุณีรูปแรก คือพระนางมหาปชาบดีโคตมี ที่ปรากฏในวินัยปิฎก จุลวรรค ภิกษุณีชั้นชก คือถ้าพระนาง

มหาปชาบดีโคตมีสามารถปฏิบัติตามกรรม ๘ ข้อนี้ได้ พระพุทธเจ้าจึงจะทรงอนุญาตให้บวช ในที่สุดพระนางก็ยอมรับเงื่อนไขและได้บวชเป็นภิกษุณีรูปแรก

ท่านผู้เขียนสรุปว่ากรรมไมใช่พุทธพจน์ แต่เป็นเรื่องที่บัญญัติขึ้นในคราวปฐมสังคายนา โดยอาจสรุปเหตุผลได้ดังนี้

๑. ในด้านภาษา “กรรม” แยกเป็น ๒ ศัพท์คือ “กร” ซึ่งแปลว่า “หนัก” กับ “ธรรม” ที่แปลว่า “หน้าที่” กรรมก็คือหน้าที่อันหนักที่ภิกษุณีต้องถือปฏิบัติตลอดชีวิต ข้อสังเกตคือคำว่า “ธรรม” ในกรรมใช้หมายถึง “หน้าที่” เท่านั้น ไม่ได้หมายถึงความถูกต้องดีงาม หรือคุณธรรมเหมือนคำว่า “ธรรม” ในบริบทอื่น ซึ่งสื่อว่าความหมายของคำว่า “ธรรม” ในกรรมได้รับอิทธิพลมาจากคัมภีร์มานวธรรมศาสตร์ของพราหมณ์ ที่บัญญัติให้สตรีมีสถานะต่ำต่อยกกว่าและมีหน้าที่เป็นผู้รับใช้บุรุษ

๒. ข้อความในกรรมข้อที่ ๘ ที่ว่า “ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป...” สามารถตีความได้ว่า เมื่อก่อนเคยมีภิกษุณีสอนภิกษุ แต่พอถึงวันบัญญัติข้อนี้ผู้บัญญัติเห็นว่าภิกษุณีไม่ควรจะสอนภิกษุอีกต่อไป จึงใช้คำขึ้นต้นว่า “ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป...” เพราะโดยปกติถ้าไม่มีเหตุการณ์เกิดขึ้นก่อนจะไม่มี การบัญญัติที่ขึ้นต้นด้วยข้อความเช่นนี้

๓. ข้อเท็จจริงในประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาช่วงต้นขัดแย้งกับกรรมข้อที่ ๖ เพราะในพระไตรปิฎก(วิ.7/599/294) มีเรื่องราวของภิกษุณีที่ตั้งกรรมาก่อนบวชแล้วมาตลอดอุกขณะที่เป็นภิกษุณี หากก่อนจะบวชภิกษุณีต้องปฏิบัติกรรมข้อที่ ๖ โดยเป็นนางสิกขมานาที่ถือพรหมจรรย์อยู่ครบ ๒ ปีก่อน เหตุการณ์ตลอดอุกขณะเป็นภิกษุณีก็ไม่มีอาจมีได้

๔. มีหลักฐานแสดงว่า ภิกษุณีสั่งสอนภิกษุจนบรรลุอรหัตผล นั่นคือพระวัชฌมาดาเถรี สอนพระวัชฌเถระจน

ได้บรรลอรหัตตผล (ข.26/339/273) ซึ่งขัดแย้งกับครุธรรมข้อที่ ๘ ที่ห้ามไม่ให้ภิกษุณีสอนภิกษุ

๕. ครุธรรมข้อที่ ๑ อาจก่อให้เกิดผลข้างเคียงที่ไม่ดีได้ เช่น อาจเป็นไปได้ที่จะมีบุรุษที่ได้ฟังธรรมจากภิกษุณีแล้ว บรรลุธรรมอยากออกบวช แต่เมื่อบวชเพียงวันเดียวแล้ว ภิกษุณีที่สอนธรรมให้ซึ่งภิกษุนั้นเคยนับถือเป็นอาจารย์ก่อน บวชต้องมาราบไหวัดน ย่อมจะก่อความรู้สึกรัดขัดแย้งในใจของภิกษุนั้นอย่างรุนแรง ด้วยพระปรีชาญาณพระพุทธองค์ ไม่น่าจะบัญญัติกฎที่จะก่อปัญหาเช่นนี้

การปรับอาบัติพระอานนท์

เป็นการลดความนิยมท่านลงท่ามกลางสงฆ์

ในตอนท้ายของการสังคายนา พระอานนท์ได้แจ้งแก่ที่ประชุมสงฆ์ว่า พระพุทธองค์เคยตรัสว่า “ถ้าสงฆ์มานั่งอยู่ ก็จงถอนสิกขาบทเล็กน้อยเสียบ้างได้” แต่พระอานนท์ไม่ได้ทูลถามพระพุทธเจ้าว่าสิกขาบทเล็กน้อยมีอะไรบ้าง ปรากฏว่าพระอรหันต์ ๕๐๐ รูป ตกงกกันไม่ได้ว่าสิกขาบทเล็กน้อยต้องกำหนดอย่างไร

พระเถระบางพวกกล่าวอย่างนี้ว่า เว้นปาราชิก ๔ นอกนั้นเป็นสิกขาบทเล็กน้อย

พระเถระบางพวก...เว้นปาราชิก ๔ เว้นสังฆาทิเสส ๑๓ นอกนั้นเป็นสิกขาบทเล็กน้อย

พระเถระบางพวก...เว้นปาราชิก ๔ เว้นสังฆาทิเสส ๑๓ เว้นอนิยต ๒... นอกนั้นเป็นสิกขาบทเล็กน้อย

พระเถระบางพวก...เว้นปาราชิก ๔... เว้นปาฏิเทสนียะ ๔ นอกนั้นเป็นสิกขาบทเล็กน้อย

แต่แปลกในเมื่อสงฆ์ตกลงกันไม่ได้ แทนที่พระมหา-กัสสปะซึ่งเป็นองค์ประธาน จะถามพระอุบาลีที่เป็นผู้เชี่ยวชาญพระวินัยซึ่งน่าจะอธิบายได้ว่าสิกขาบทเล็กน้อยคืออะไรบ้าง แต่ท่านกลับเสนอญัตติว่า

“สงฆ์ไม่พึงบัญญัติสิ่งที่ไม่ทรงบัญญัติ ไม่พึงถอนพระบัญญัติที่ทรงบัญญัติไว้แล้ว พึงสมาทานประพฤตินในสิกขาบททั้งหลายตามที่ทรงบัญญัติแล้ว นี่เป็นญัตติฯ”

จึงเท่ากับเป็นการสวนทางพุทธประสงค์

นอกจากสงฆ์จะเห็นชอบกับญัตติของพระมหากัสสปะแล้วยังมีมติให้ปรับอาบัติทุกกฎพระอานนท์ด้วยข้อกล่าวหา ๕ ข้อ คือ

๑. เพราะไม่ทูลถามพระพุทธเจ้าว่าสิกขาบทเล็กน้อยคืออะไรบ้าง

๒. เพราะใช้เท้าเหยียบผ้าอาบนํ้าฝนของพระพุทธเจ้าแล้วเหยียบซึ่งเป็นการแสดงอาการไม่เคารพ

๓. เพราะให้สตรีเข้าถวายบังคมพระพุทธสรีระก่อนบุรุษ และสตรีทั้งหลายร้องไห้ น้ำตาร่วงลงใส่พระศพเป็นการไม่สมควร

๔. เพราะไม่อาราธนาให้พระพุทธเจ้าทรงพระชนม์ตลอดกัปปี

๕. เพราะชวนชายให้สตรีได้บวชในพระพุทธศาสนา ท่านผู้เขียนตั้งข้อสังเกตว่าทั้งที่พระอรหันต์ ๔๕๕ รูป เพิ่งลงมติไปหยกๆว่า “จะไม่บัญญัติสิ่งที่พระพุทธเจ้าไม่บัญญัติ และไม่ถอนสิ่งที่พระพุทธเจ้าบัญญัติไว้แล้ว” แต่ก็ยังปรับอาบัติพระอานนท์ ซึ่งไม่มีความผิดข้อใดเลยที่ตรงกับความคิดที่พระพุทธเจ้าได้บัญญัติไว้ในพระปาติโมกข์ ดังนั้นการปรับอาบัติพระอานนท์จึงเท่ากับเป็นการบัญญัติสิ่งที่พระพุทธเจ้าไม่ได้บัญญัติขึ้น

น่าสังเกตว่าพระอานนท์ไม่ได้ยอมรับว่าสิ่งที่ท่านทำไปทั้งหมดนั้นเป็นอาบัติ แต่ในเมื่อสงฆ์มีมติให้แสดงอาบัติ ท่านก็ยินดียิ่งที่จะแสดง

คำถามคือทำไมถึงทำกับพระอานนท์ขนาดนั้น ทั้งที่พระอานนท์ได้รับยกย่องจากพระพุทธเจ้าว่าเป็นยอดพุทธอุปัฏฐาก เป็นพระระดับเถระและเป็นพระอรหันต์อีกด้วย

ท่านผู้เขียนมองว่า นั่นเป็นการพยายามลดความนิยมในพระอานนท์ลงในท่ามกลางสงฆ์ และนี่คือหนทางที่จะกำจัดภิกษุณีสงฆ์ได้ง่ายขึ้น

ขอให้สังเกตความผิดของพระอานนท์ทั้ง ๕ ข้อ จะพบว่าข้อที่ ๕ คือประเด็นหลัก เพราะทำให้เกิดคำถามได้มากมาย เช่น ทำไมพระมหากัสสปะหรือพระเถระ ๔๙๙ รูป จึงเห็นว่าการช่วยเหลือให้ผู้หญิงบวชเป็นความผิด และถ้าถือว่าเป็นความผิดทำไมจึงไม่โจทก์อาบัติตั้งแต่พระพุทธเจ้ายังทรงพระชนม์อยู่ นี่ปล่อยให้เหตุการณ์ล่วงเลยมาแล้วไม่น้อยกว่า ๒๐-๒๕ ปี จึงมาโจทก์อาบัติ

เจตนาจะเป็นอื่นไปไม่ได้นอกจากจะใช้พระอานนท์เป็นเครื่องมือกำจัดภิกษุณีสงฆ์ เพราะภิกษุณีสงฆ์ส่วนมากให้ความเคารพอย่างสูงต่อพระอานนท์ และมีภิกษุณีบางรูป (เช่น อุลลันนนาและอุลลติสสา) เคยออกมาปกป้องพระอานนท์จากคำตำหนิที่รุนแรงของพระมหากัสสปะดังกล่าวมาแล้ว

ทำไมเหล่าพระเถระที่มีพระมหากัสสปะเป็นประธานจึงถือว่าการช่วยเหลือให้ผู้หญิงได้บวชในพระพุทธศาสนาเป็นความผิด? ในพระวินัยปิฎกที่ว่าด้วยเรื่องการเกิดภิกษุณี พระพุทธเจ้าได้ตรัสพยากรณ์สรุปท้ายการบัญญัติกรรมไว้ว่า “หากไม่มีสตรีบวชในพระธรรมวินัยนี้ พระสังฆกรรมจะดำรงอยู่ถึง ๑,๐๐๐ ปี แต่ถ้าสตรีบวชในพระธรรมวินัย พระสังฆกรรมจะมีอายุสั้นลงถึงหนึ่งคือเหลือ ๕๐๐ ปี” จากนั้นตรัสสรุปท้ายว่า

เปรียบเหมือนหนอนชอกที่ลงในนาข้าวสาธิตที่สมบูรณ์ นาข้าวสาธิตนั้นไม่คงอยู่ได้นาน อีกประการหนึ่งเปรียบเหมือนเปลี้ยที่ลงในไร่ธัญที่สมบูรณ์ ไร่ธัญนั้นไม่คงอยู่ได้นาน ดูกรอานนท์ บุรุษทั้งหลายบวชแห่งสระใหญ่ไว้ก่อน เพื่อไม่ให้แม่น้ำไหลไปแม้ดินใด เราบัญญัติกรรม

๘ ประการแก่ภิกษุณี เพื่อไม่ให้ภิกษุณีละเมิดตลอดชีวิต ฉะนั้นเหมือนกัน

ความหมายในอุปมานี้ชัดเจนว่า “สตรี” คือ “หนอนชอก” หรือ “เปลี้ย” ส่วนการบวชในพระพุทธศาสนาหรือพระธรรมวินัยคือนาข้าวสาธิตอันสมบูรณ์ หรือ ไร่ธัญอันสมบูรณ์ ส่วนท่านบวชแห่งสระใหญ่นั้นคือ กรรม ๘ ประการ

ท่านผู้เขียนตั้งข้อสังเกตว่า

การเปรียบ สตรีว่าเป็นหนอนชอกหรือเปลี้ยนั้นเป็นคำพูดที่รุนแรงมาก เท่ากับปฏิเสธความเป็นมนุษย์ของประชากรครึ่งหนึ่งของโลกทีเดียว ทำให้สงสัยได้ว่า “นี่หรือคือคำพูดของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้เต็มเปี่ยมด้วยความเมตตาที่ทรงมีให้เสมอเหมือนกันในหมู่สัตว์โลกทั้งหลาย?” และคงไม่มีมนุษย์คนใดในโลกไม่ว่าหญิงหรือชายในซुकสมัยใดที่จะยอมถูกนำไปเปรียบกับสัตว์ชั้นต่ำเหล่านั้นเป็นแน่ ใครก็ตามที่พูดประโยคนี้ผู้นั้นคือผู้ที่มิทศนคติที่ไม่คือสตรีทั้งหลายอย่างรุนแรง และคำพูดนี้ยังขัดต่อหลักกรรมทั้งหลายในพระพุทธศาสนา จึงไม่น่าเชื่อว่านี่คือพุทธคำจริง

หากใช้หลักมหาปเทศ ๔ เข้ามาจับจะเห็นได้ว่า คำพูดที่เหยียดหยามสตรีอย่างรุนแรงเช่นนี้จะขัดแย้งกับข้อเท็จจริงอื่นๆในประวัติศาสตร์แห่งพระพุทธศาสนา เช่น ก่อนที่จะทรงอนุญาตให้พระนางมหาปชาบดีโคตมีบวช พระพุทธองค์ก็ทรงยอมรับว่า “สตรีมีศักยภาพที่จะตรัสรู้ธรรมได้เฉกเช่นบุรุษ” ซึ่งเท่ากับยอมรับใน “คุณค่า” ความเป็นมนุษย์ของสตรีว่าเทียมเท่ากับบุรุษ แม้ในกาลต่อมาเมื่อสตรีทั้งหลายได้มาบวชบำเพ็ญเพียรจนตรัสรู้ธรรม ได้เป็นกำลังสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรือง พระพุทธองค์ก็ทรงยกย่องให้ภิกษุณีเหล่านั้นเป็นเอตทัคคะด้านต่างๆ เช่น พระเขมาเถรี เป็นเลิศในทางมีปัญญามาก พระ

อุบลวรรณาเถรี เป็นเลิศในทางมิดุทธิมาก พระธัมมทินนาเถรี เป็นเลิศในทางแสดงธรรม เป็นต้น

มีเพียงเรื่องการบัญญัติกรรม ๘ ประการเท่านั้นที่แสดงให้เห็นว่า พระพุทธองค์ตรัสในทำนองดูถูกคุณค่าของสตรีเพศ จึงไม่น่าเป็นไปได้ว่ากรรมและคำพูดที่เปรียบสตรีเป็นหนอนเป็นเปลี้ยจะเป็นพุทธพจน์ เพราะมีความสันทันในเชิงขัดแย้งกับพระพุทธพจน์ในพระสูตรอื่นๆ ที่ยกย่องคุณค่าของสตรี และยืนยันว่าภิกษุณีมีบทบาทสำคัญในการช่วยให้พระธรรมวินัยมั่นคง

คำพยากรณ์ว่าพระพุทธศาสนาจะมีอายุ ๕๐๐ ปี
ไม่ใช่พุทธพจน์

ท่านผู้เขียนวิเคราะห์ว่า คำพยากรณ์ที่ว่า “เมื่อสตรีบวชในพระธรรมวินัย พระสังฆกรรมจะมีอายุ ๕๐๐ ปี” ไม่น่าจะใช่พระพุทธพจน์ เพราะพระสังฆกรรมเป็นคำสอนหลักของพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวกับการครองชีพของผู้นับถือ ถ้าพระสังฆกรรมมีอายุ ๕๐๐ ปีจริง ก็หมายความว่าบรรพชาบรรพชาผลานิพพานได้หมดไปกว่า ๒,๐๐๐ ปีแล้ว สิ่งที่เราศึกษาปฏิบัติกันอยู่ทุกวันนี้ก็ไม่ใช่พระพุทธศาสนา แต่ในความเป็นจริงในระยะ ๑๐๐ ปีมานี้ เรายังมีหลักฐานยืนยันได้ว่ามีพระบางรูปที่ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบที่ผู้คนเคารพนับถือเชื่อกันว่าท่านน่าจะได้รับการบรรพชาผลานิพพานจริง เมื่อนำหลักมหาปเทศ ๔ มาวิเคราะห์คำพยากรณ์นี้ พบคำกล่าวต่างที่กันที่บรรยายถึงความเสื่อมของพระสังฆกรรมในพระสูตรอีก ๓ แห่ง แต่ละแห่งไม่มีความเกี่ยวข้องกันกับการบวชของภิกษุณีเลย แต่เป็นเรื่องเกี่ยวกับการการไม่เจริญสติปัญญา (ส.ม.19/777191) เป็นเรื่องที่ภิกษุที่เป็นพหูสูตร ที่เป็นเถระไม่อดทนในการศึกษาปฏิบัติพระสังฆกรรม เป็นต้น (อ.21/160/174)

ภิกษุณีสงฆ์ถูกทำลายมีผลต่อมา

ให้พระพุทธศาสนาสูญสิ้นจากมาตุภูมิ

ปัญหาคือถ้ากรรม ๘ และพุทธพยากรณ์ว่าพระพุทธศาสนาจะมีอายุ ๕๐๐ ปีไม่ใช่พุทธพจน์ แล้วทำไมจึงปรากฏในพระไตรปิฎก ทั้งที่ในคราวปฐมสังคายนาพระเถระ ๕๐๐ รูป ดังกล่าว “จะไม่บัญญัติสิ่งที่พระพุทธเจ้าไม่ได้บัญญัติ และจะไม่ถอนสิ่งที่ทรงบัญญัติไว้แล้ว”

ประเด็นนี้พึงเทียบเคียงกับการที่ประชุมสงฆ์ได้ปรับอาบัติพระอานนท์ ซึ่งเป็นโทษที่ไม่ได้มีในพระพุทธบัญญัติการที่พระเถระเหล่านั้นกำหนดโทษและการปรับโทษขึ้นมาเองก็เท่ากับเป็นการบัญญัติสิ่งที่พระพุทธเจ้าไม่ได้บัญญัติขึ้น ซึ่งเป็นการปฏิบัติที่สวนทางกับมติของตนเอง ดังนั้นการสันนิษฐานของท่านผู้เขียนว่า กรรม ๘ และพุทธพยากรณ์เกี่ยวกับอายุพระพุทธศาสนา (หรือสิกขาบทของภิกษุณีบางข้อที่มุ่งจำกัดการบวชภิกษุณีให้เป็นไปได้ยากที่สุด) น่าจะเป็นสิ่งที่บัญญัติขึ้นภายหลังพุทธปรินิพพาน จึงเป็นข้อสันนิษฐานที่อาจเป็นไปได้

ชัดเจนที่สุดว่าทั้งเรื่องกรรม ๘ และพุทธพยากรณ์เรื่องอายุพระพุทธศาสนา เป็นเรื่องของการกีดกันภิกษุณีสงฆ์โดยตรง และมีนัยเกี่ยวโยงกับปฐมสังคายนาอย่างเป็นพิเศษถามว่าทำไมกลุ่มพระเถระที่มีพระมหากัสสปะเป็นประธานจึงพยายามกีดกันไม่ให้สตรีบวชในพระพุทธศาสนา?

ท่านผู้เขียนตั้งข้อสังเกตว่า เพราะพระเถระในกลุ่มนั้นกว่า ๔๐ เปอร์เซนต์เคยเป็นพราหมณ์มาก่อน โดยเฉพาะพระมหากัสสปะเคยเป็นพราหมณ์และเป็นอัญญเดียรถียมาก่อน ซึ่งอาจได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมพราหมณ์โดยเฉพาะที่บัญญัติไว้ในคัมภีร์มานวธรรมศาสตร์กำหนดให้สตรีมีสถานะต่ำเทียบเท่ากับวรรณะศูทร ซึ่งเป็นวรรณะที่มีหน้าที่รับใช้วรรณะอื่นๆ สตรีในวัฒนธรรมพราหมณ์ถ้าอยู่ในครอบครัวก็เป็นสมบัติของบิดา (ไม่ใช่ของมารดา) ถ้า

แต่งงานก็เป็นสมบัติของสามี ถ้าสามีตายก็เป็นสมบัติของลูกชาย สตรีจึงไม่ทักเทียมกับบุรุษ การยอมให้มีการบวชภิกษุณีเท่ากับยกสถานภาพของสตรีให้เท่าเทียมกับบุรุษ ซึ่งเป็นเรื่องที่บุรุษผู้ยึดมั่นในวัฒนธรรมพราหมณ์รับไม่ได้

การที่พระเถระ ๔๕๕ รูปปรับอาบัติพระอนานที่โทษฐานให้สตรีเข้าถวายบังคมพระพุทธสรีระก่อนบุรุษ สะท้อนการตัดสินใจภายใต้ความคิดแบบวัฒนธรรมพราหมณ์อย่างเห็นได้ชัด

ความคับแค้นล้าลึกจากการที่ภิกษุณีสงฆ์ถูกเบียดเบียนจากกลุ่มพระภิกษุสงฆ์ในฝ่ายพระมหากัสสปะซึ่งอยู่ตรงกันข้ามกับฝ่ายพระอนานที่เห็นได้ชัดในข้อความข้างล่างนี้

พระโคตมเถระเจ้าได้คร่ำครวญท่านพระอนานที่ผู้ชำนานอุยพระปริยัติปานดังศาครอันลึกล้ำ เอาใจใส่ในการอุปัฏฐากพระพุทธเจ้า ซึ่งพรำพรำพันอยู่คงกล่าวมาว่า “ลูกเอ๋ย เมื่อกาลเป็นที่ร่ำเร้งปรากฏขึ้นแล้ว พ่อไม่ควรที่จะเศร้าโศกถึงการตายของดิฉัน ที่สุดแห่งการนิพพานของดิฉันใกล้เข้ามาแล้ว พ่อเอ๋ย พระศาสดาพ่อได้ทูลให้ทรงยินยอมจึงได้ทรงอนุญาตให้เราบวช ลูกเอ๋ย พ่ออย่าเสียใจไปเลย ความพยายามของพ่อมีผล กับทโคที่ติดถิกอาจารย์ทั้งหลายผู้เก่าแก่ไม่เห็น บทอันนั้นเด็กหญิงซึ่งมีอายุ ๑ ขวบรู้แจ้งประจักษ์แล้ว พ่อจงรักษาพระพุทธศาสนาไว้ การที่ดิฉันเห็นพ่อครั้งนี้เป็นครั้งสุดท้าย บุคคลไปในทิศใดแล้วไม่ปรากฏ ดิฉันก็จะขอลาไปในทิศนั้นนะลูก...”

(จ.33/157/199)

ข้อความนี้แสดงถึงความยกย่องพระอนานที่อย่างมากในฐานะที่ท่านช่วยทูลขอให้ผู้หญิงได้บวช แต่ข้อความที่ว่า “บทโคที่ติดถิกอาจารย์ทั้งหลายผู้เก่าแก่ไม่เห็น บทอันนั้นเด็กหญิงซึ่งมีอายุ ๑ ขวบรู้แจ้งประจักษ์แล้ว” เป็นคำพูดที่แรงมาก เพราะเป็นการเปรียบเทียบสติปัญญาของพระเถระผู้เป็นอาจารย์เก่าแก่ว่ามีสติปัญญาสู้เด็กหญิงอายุ ๑ ขวบไม่ได้

แน่นอนว่าพระเถระผู้เป็นอาจารย์เก่าแก่ที่พระโคตมเถระหมายถึง คงจะเป็นพระเถระที่เป็นใหญ่ในสงฆ์ขณะนั้น

จากการศึกษาเปรียบเทียบเรื่องเถรีคาถากับเถรคาถาและพระสูตรอื่นๆ ท่านผู้เขียนสรุปว่า จำนวนพระภิกษุกับภิกษุณีเท่ากับ ๔ ต่อ ๑ แต่ปรากฏว่าพระพุทธเจ้าให้การอบรมสั่งสอนให้ความใกล้ชิดแก่ภิกษุณีมากกว่าภิกษุ ภิกษุณีแสดงความศรัทธาภักดีในพระพุทธเจ้า และมีความตื่นตัวสอนธรรมะแก่ประชาชนโดยเฉลี่ยมากกว่าภิกษุ พระเจ้าปเสนทิโกศลเคยเสด็จไปฟังธรรมจากเขมาภิกษุณี และอุลลันนทาภิกษุณี ในขณะที่ไม่เคยไปฟังธรรมจากพระสารีบุตรหรือพระภิกษุรูปใดเลย

พระพุทธเจ้าทรงยกย่องภิกษุณีให้เป็นเอตทัคคะในด้านต่างๆเช่นเดียวกับยกย่องภิกษุ แสดงถึงการที่ทรงให้ความสำคัญเสมอภาคระหว่างชายและหญิง และทรงยืนยันว่าพุทธบริษัท ๔ คือภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกาต่างมีส่วนในความเจริญมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนาด้วยกัน จึงไม่น่าเป็นไปได้ที่พระองค์จะเหยียดหยามสตรีเพศว่าเป็นเสมือนหนอนขยอก หรือ เพลี้ย ที่จะมากัดกร่อนทำลายและทำให้อายุพระสังฆธรรมของพระองค์สั้นลง

การกีดกัน กำจัด และทำลายภิกษุณีสงฆ์ (แม้อาจจะอ้างว่ามีเจตนาเพื่อรักษาพระพุทธศาสนา) เท่ากับทำให้ศักยภาพของพุทธบริษัทอ่อนแอลง และส่งผลให้พระพุทธศาสนาสูญสิ้นจากแผ่นดินเกิดในระยะเวลาต่อมา

สรุป

ไม่ว่าเราจะเห็นด้วยกับการตีความพระไตรปิฎกและการเสนอคำคอดบที่สวนกระแสความเชื่อแบบจารีตนิยมของชาวพุทธส่วนใหญ่ของท่านผู้เขียนหนังสือเรื่อง “เหตุเกิด พ.ศ. ๑” หรือไม่ก็ตาม แต่ในฐานะชาวพุทธก็ไม่ควรจะมีปฏิกิริยาแบบใช้อารมณ์ ควรใช้สติปัญญาใคร่ครวญด้วยเหตุผล ถ้าไม่เห็นด้วยก็ควรจะหาหลักฐานหรือเหตุผลที่ดีกว่ามาหักล้าง

ไม่ควรด่วนสรุปว่าข้อมูลใหม่ผิดเพียงเพราะไม่ตรงกับสิ่งที่เราเคยเชื่ออยู่ก่อน เพราะนั่นเท่ากับเป็นการกักบริเวณความรู้ และสติปัญญาของตนเองไว้ให้คับแคบ

สำหรับผมแล้วเห็นว่า ท่านผู้เขียน “เหตุเกิด พ.ศ. ๑” ได้สร้างสรรค์ผลงานที่มีคุณค่าให้แก่วงวิชาการด้านพระพุทธศาสนา และเสนอวิธีศึกษาพระพุทธศาสนาแบบใหม่ที่มีพลังท้าทายทางปัญญา อีกทั้งได้ให้ข้อสรุปที่เป็นความรู้ใหม่เกี่ยวกับประวัติศาสตร์การสังคายนาครั้งที่ ๑ และความรู้เกี่ยวกับการเกิดดับของภิกษุณีสงฆ์อย่างน่าทึ่งวงวิชาการด้านพระพุทธศาสนาในบ้านเราควรจะไปถกเถียงกันอย่างจริงจัง

หากสิ่งที่บันทึกไว้ในพระไตรปิฎกมีทั้งส่วนที่เป็นความจริงของพระพุทธเจ้า และมีทั้งส่วนที่เป็นความจริงที่ถูกสร้างขึ้นให้เป็นของพระพุทธเจ้า ก็ควรอย่างยิ่งที่เราชาวพุทธจะพิจารณาความจริงนั้นๆ อย่างแยกแยะ และเลือกประยุกต์ใช้ความจริงที่จะเอื้อต่อการสร้างโอกาสให้ทุกคนได้เข้าถึงการศึกษาปฏิบัติพุทธธรรมตามพุทธประสงค์ที่แท้ อย่างเท่าเทียมกัน

และถ้าคำตอบเกี่ยวกับการเกิดดับของภิกษุณีสงฆ์ของท่านเมตตานันโท ภิกขุ มีน้ำหนักที่สังคมยอมรับได้ ปัญหาการบวชภิกษุณีในสังคมไทยที่เนื่องด้วยพระวินัยไม่เปิดทางให้ก็พอจะมองเห็นทางออก

ปัญหาที่เหลือก็คือการศึกษาว่า ถ้ามีภิกษุณีในสังคมไทยแล้วจะเกิดผลดีผลเสียต่อพระพุทธศาสนา สตรีไทย และสังคมโดยรวมอย่างไร ซึ่งต้องอาศัยความคิดเห็นและการวิพากษ์วิจารณ์จากทุกฝ่ายในสังคม

ไม่ว่าจะได้ข้อยุติแค่เพียงอาศัยความคิดเห็นของบุคคลเพียงคนเดียว หรือคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งเท่านั้น เพราะหากยอมรับเช่นนั้นเท่ากับขัดแย้งกับพุทธประสงค์ที่ต้องการให้พุทธบริษัท ๔ รับผิดชอบความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา ร่วมกัน และขัดกับหลักการแห่งการมีส่วนร่วมในการแสวงหาหนทางเพื่อนำไปสู่การมีชีวิตและสังคมที่ดียิ่งขึ้นในสังคมประชาธิปไตย